

مسئولیت اجتماعی دانشگاه در اتحادیه اروپا

علی صباغیان^{۱*}

چکیده

این مقاله در صدد بررسی این پرسش است که تحولات جدیدی که عرصه آموزش عالی اروپا و دانشگاه ها و موسسه های آموزش عالی کشورهای اروپایی با آن مواجه است چگونه بر تحول نقش این نهادها به ویژه از جهت هم سازی با نیازهای جامعه و پاسخگویی به مسئولیت های اجتماعی آنها تاثیر گذاشته و منتج به چه استانداردهایی در این زمینه شده است؟ یافته های مقاله نشان می دهد که مدل اروپایی تقویت مسئولیت اجتماعی دانشگاه با استفاده از یک رهیافت پایین به بالا نمونه های رویه های خوب در دانشگاه های سراسر اروپا را جمع آوری کرده و سپس بر اساس آن مجموعه کاملاً جدیدی از استانداردهای شاخص به عنوان یک چارچوب مرجع برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه در چهار عرصه پژوهش، آموزش، کمک به یادگیری و مشارکت اجتماعی در سراسر منطقه آموزش عالی اروپایی بنا نهاده است. هدف عمده این چارچوب اروپایی کمک به شبکه سازی بین دانشگاه های اروپایی از منظر مسئولیت اجتماعی برای تقویت عمل اجتماعی آنها و مبادله تجربیات سیاستی و عملی در عرصه های همچون حکمرانی سازمانی، رویه های پرسنلی، حفظ محیط زیست، رویه های اقدام منصفانه، موضوعات مشتری مداری، مشارکت در جامعه و توسعه و حقوق بشر و شهروندی دموکراتیک است.

کلید واژه ها: مسئولیت اجتماعی، دانشگاه، اتحادیه اروپا

مقدمه

دانشگاه‌ها امروزه با شرایط و چالش‌های جدیدی مواجه هستند که استقلال آنها از حمایت‌های حکومتی و دولتی را ضروری کرده است. شرایط متغیری که دانشگاه‌ها در آن عمل می‌کنند و نیز چالش‌هایی که آموزش عالی با آن مواجه است مواردی همچون گسترش وسیع، کاهش هزینه‌ها و حمایت‌های دولتی و عمومی از دانشگاه‌ها، متنوع شدن منابع مالی، بین‌المللی شدن، تجاری شدن و افزایش ویژگی کارآفرینی موسسه‌های آموزش عالی تحت تأثیر توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی، و اصلاح برنامه‌های درسی برای هماهنگ شدن با نیازهای بازار کار است. این مسائل بر کیفیت آموزش، استقلال دانشگاه‌ها، آزادی آکادمیک، تغییر نقاط تمرکز دانشگاهیان و مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاه^۱ در قبال جامعه تأثیر گذاشته است. (Alzyoud & Hani, 2015:123) تحولات زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی و فنی موجب شده تا موسسه‌های آموزش عالی نقش سنتی خود را مورد سؤال قرار دهند. طی دو دهه اخیر تعداد زیادی از بیانیه‌ها و چارچوب‌ها اهمیت اجرای مسئولیت اجتماعی موسسه‌های آموزش عالی را پررنگ تر کرده است. مسئولیت اجتماعی دانشگاه عبارت است از توانایی دانشگاه برای ایجاد و اعمال مجموعه‌ای از اصول کلی و ارزش‌های خاص با استفاده از فرایندهای کلیدی مدیریت، آموزش، پژوهش و توسعه از طریق مفاد خدمات آموزشی و انتقال دانش بر اساس اصول اخلاقی، حکمرانی خوب، احترام به محیط‌زیست، تعهد اجتماعی و پیشبرد ارزش‌ها. (Giuffré & Ratto, 2014) مسئولیت اجتماعی به یک مفهوم دارای اهمیت روزافزون در اتحادیه اروپا و سطح جهان تبدیل شده است و به بخشی از مباحثه در باره رقابت‌پذیری و پایداری در چارچوب جهانی شدن تبدیل شده است. در اتحادیه اروپا پیشبرد مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نیز بیانگر نیاز به ارزش‌های مشترک و افزایش احساس وحدت و همبستگی است. از سوی دیگر مسئولیت اجتماعی شرکت به مفهوم آن است که شرکت‌های اتحادیه اروپا باید رفتار مسئولانه در هر جایی که کار می‌کنند مطابق با ارزش‌های اروپایی و هنجارها و استانداردهای پیشرفته جهانی داشته باشند. تغییرات اقتصادی و سیاسی و اجتماعی که در دهه‌های گذشته اتفاق افتاده تأثیر گسترده‌ای بر نهادهای آموزش عالی اروپا که درگیر یک روند اصلاح عمیق برای مواجه با چالش‌های فرا روی آنها قرار گرفته است هستند. جهانی شدن، جامعه دانش بنیان، ابتکارات، توسعه فناوری‌ها و تاکید روزافزون بر نیروهای بازار از جمله عوامل کلیدی موثر بر مأموریت‌های، سازماندهی و ساختار بندی و شیوه کارکرد ارائه خدمات آموزشی است. (Vasilescu, 2010 : 4178) این مقاله درصدد بررسی این پرسش

است که با چه عواملی موجب توجه جدید دانشگاه‌های اروپایی به موضوع مسئولیت اجتماعی شده و چه اقداماتی در این زمینه انجام شده است؟ در این چارچوب مقاله ابتدا مفهوم مسئولیت اجتماعی را توضیح خواهد داد و سپس مسئولیت اجتماعی شرکتی که به عنوان بستری برای شکل‌گیری مسئولیت دانشگاه‌های عمل کرده را مورد بررسی قرار خواهد داد. در بخش دیگر مقاله مسئولیت اجتماعی دانشگاه به مفهوم کلی آن تبیین خواهد شد و آنگاه ضمن بررسی رویکرد دانشگاه‌های اروپایی به مسئولیت اجتماعی جدیدترین استانداردهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه که از سوی اتحادیه اروپا ارائه شده ذکر خواهد شد.

مفهوم مسئولیت اجتماعی

مسئولیت اجتماعی به طور روزافزون به یک مفهوم مهم جهانی و به بخشی از مباحثه مربوط به رقابتی بودن و تاب‌آوری در فضای جهانی شدن تبدیل شده است. یکی از پرکاربردترین تعاریف از مسئولیت اجتماعی تعریفی که از سوی شورای جهانی کسب‌وکار برای توسعه پایدار^۱ ارائه شده است. در این تعریف مسئولیت اجتماعی به عنوان تعهد مستمر شرکت‌ها به رفتار اخلاقی و کمک به توسعه اقتصادی همزمان با بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی نیروی کار خود و خانواده‌های آنها و نیز جوامع محلی و جامعه به عنوان یک کل تلقی شده است. (Alzyoud & Hani, 2015: 123) مسئولیت اجتماعی^۲ امروزه بسیار فراتر از مفهوم بشردوستی گذشته است. این مفهوم در باره کمک به توسعه پایدار و ارائه راه‌حل‌های کنش‌گرایانه به چالش‌های اجتماعی و زیست‌محیطی است. (Vasilescu, Baran, Epure, & Baicu, 2010: 4177) طبق نظر والایز^۳ مسئولیت اجتماعی تلاشی برای باز فوموله کردن ماهیت سازمان از طریق نظریه مدیریت مشترک به سمت اخلاقیات، بازتعریف مرزهای سازمانی به نحو نفوذپذیرتر و همبسته‌تر با محیط اجتماعی و طبیعی آن است. (Giuffrè & Ratto, 2014: 233) استیلای فراگیر مسئولیت اجتماعی حوزه‌ای را متجلی ساخته که در برگیرنده موضوعات متعددی مانند توسعه پایدار، حفاظت محیط زیست، برابری اجتماعی، رشد پایدار اقتصادی و اخلاقیات در کسب و کار است، و زیربنای اساسی برای کسب و کار فراهم می‌سازد که بهبود وضعیت کاری از طریق آن میسر می‌شود. از سویی دیگر، بین اخلاقیات کسب و کار و مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان رابطه تنگاتنگی وجود دارد. مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌تواند بر کسب و کار تأثیرات چشم‌گیری داشته باشد و امروزه، این تأثیر از قبل

1- World Business Council for Sustainable Development, 1998

2- Social Responsibility

3- Vallaeys

مهم تر شده است. مسئولیت پذیری اجتماعی دربرگیرنده موضوعاتی مانند روابط متقابل شرکت ها، جامعه و به ویژه تحمیل تأثیر منفی و مضر فعالیت های شرکت ها بر افراد و جوامع است. مسئولیت پذیری اجتماعی می تواند به عنوان مفهومی در نظر گرفته شود که به موجب آن، سازمان ها بر منافع ذی نفعان خود نه فقط از راه انطباق با الزامات قانونی، بلکه با گسترش اختیاری تعهدات خود برای افزایش ارزش به جامعه تأکید دارند. در واقع مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت ها، رویکردی متعالی به کسب و کار است که تأثیر اجتماعی یک سازمان بر جامعه، چه داخلی و چه خارجی را مورد نظر قرار می دهد و هدف اصلی آن گرد هم آوردن تمام بخش ها، اعم از دولتی، خصوصی و داوطلبان، جهت همکاری با یکدیگر است تا از یک سو موجب هم سوئی منافع اقتصادی با محیط زیست و از سوی دیگر، سبب توفیق، رشد و پایداری کسب و کار شود. به لحاظ منافع و ارزشی که مسئولیت پذیری اجتماعی برای هر کسب و کار ایجاد می کند؛ بهره گیری از آن را ضروری می سازد. (امیری، ۱۳۹۶: ۱-۳)

مسئولیت اجتماعی سازمانی

مسئولیت اجتماعی سازمانی یا شرکتی^۱ طی چند دهه اخیر به شدت مورد توجه قرار گرفته است. در سال های اخیر مسئولیت اجتماعی سازمانی در بین کارکنان شرکت ها و نیز اندیشمندان توجه زیادی به خود جلب کرده است. مسئولیت اجتماعی سازمانی به عنوان یک رویه کلیدی برای موسسه ها و شرکت های دنیای امروزه تلقی می شود چرا که این مسئولیت دربردارنده آثار اخلاقی و اجتماعی است که موجب تقویت روابط سودمند بین سازمان ها و شرکت ها و ذینفعان و سهامداران آن می شود. بسیاری از اندیشمندان مسئولیت اجتماعی سازمانی را به عنوان "فعالیت های انجام شده توسط موسسه ها و شرکت ها برای تقویت ارادی عملکرد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی آنها می دانند. برخی دیگر مسئولیت اجتماعی شرکتی را یک نوع شهروندی شرکتی تلقی می کنند که شرکت از طریق آن قادر به انجام فعالیت های اجتماعی برای تقویت توسعه و رفاه جامعه می شود. (Goncu & Gorgulu, 2018:84) شایان^۲ تصریح کرده که پذیرش مسئولیت اجتماعی سازمانی مبتنی بر جوانب اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی است که بسیار از موسسات باید آن را مد نظر قرار دهند. بعلاوه در این چارچوب بعد عملکرد اخلاقی و معنوی سازمان ها نسبت به ذینفعان و نیز این امر که یک سازمان موفق در یک جامعه سالم و پایدار موفق می شود از اهمیت برخوردار است. (Ratto, & Giuffré, ۲۰۱۴: ۲۳۳) مسئولیت اجتماعی سازمانی خود را به عنوان یک مفهوم

1- Corporat Social Responsibility

2- Shawyun

بر عرصه اقتصاد تحمیل کرده است تا سازمان‌ها از این طریق امور و موضوعات جوامع ذیربط را مورد توجه قرار دهند و مسئولیت تأثیر فعالیت‌های خود بر مشتریان، شرکا، کارکنان، محیط‌زیست و جامعه را بر عهده گیرند. با توجه به اینکه سازمان‌های تجاری در وهله اول در پی کسب سود هستند، ملاحظه می‌شود که مسئولیت اجتماعی آنها بر پایه میزان سودی استوار است که به دست می‌آورند. با این وجود، امروزه دیگر شرکت‌ها تنها بر مبنای میزان سودآوری خود مورد ارزیابی قرار نمی‌گیرند بلکه مفاهیم نوین باهدف ایجاد شرایط کار مساعد در پاسخگویی به تحولات جدید در جنبه‌های مدیریتی، اقتصادی و فنی آنها ظهور کرده است. به رغم تفاوت‌های که در تعاریف ارائه‌شده از مسئولیت اجتماعی سازمانی ارائه‌شده است، کارول سال ۱۹۹۱ با ترسیم آنچه به عنوان هرم مسئولیت اجتماعی کارول معروف شده بر این تفاوت‌های مفهومی فائق آمده است. هرم کارول دربردارنده چهار عنصر (سطح) مسئولیت اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه است. این عناصر از قاعده هرم شروع می‌شود و به رأس آن ختم می‌گردد.

شکل ۱- هرم مسئولیت اجتماعی

۱- مسئولیت اقتصادی: این مسئولیت‌ها دربردارنده آن دسته از مسئولیت‌های با عملکرد منفعت‌سازی است که مزیت نسبی سازمان را استمرار می‌بخشد، تقویت می‌کند، به سطح بالای کارآمدی عملیاتی می‌رساند و موفقیت واحدهای اقتصادی را از طریق سرمایه‌گذاری سودبخش تضمین می‌کند.

۲- مسئولیت‌های قانونی: این مسئولیت‌ها شامل آن دسته از مسئولیت‌هایی است که با اجرای قوانین و همخوانی با مقررات دولتی از جمله حساسیت داشتن به مقررات محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی و نیز تبعیت کردن از قوانین جامعه مرتبط است. موفقیت یک واحد اقتصادی در کناره‌گیری از قوانین به دست نمی‌آید.

۳- مسئولیت‌های اخلاقی: این به معنای آن است که کار یک سازمان یا یک واحد باید در چارچوب شهروندی خوب و مطابق با قوانین و مقررات و عادت‌های مثبت جامعه و استانداردهای اخلاقی باشد.

۴- مسئولیت‌های بشردوستانه: این به معنی همگرایی عملکرد واحدها با عملکرد مطابق با جنبه‌های انسانی دوستانه و بشردوستانه به جامعه از طریق فعالیت‌های داوطلبانه کمک به برنامه‌های فرهنگی و کمک به افزایش کیفیت زندگی باشد (Bokhari, 2017: 2-3).

مسئولیت اجتماعی سازمانی در واقع یک الگوی سازمانی خود تنظیمی است که هدف آن تقویت جایگاه، احترام و مشروعیت سازمان از طریق افزایش تعامل سازمان با محیط اجتماعی و فیزیکی آن در انظار عمومی است. رویه‌های ارتباطی و شبکه‌ای نقش مهمی برای مسئولیت اجتماعی سازمانی به منظور گسترش پیام‌های مورد نظر سازمان در میان گروه‌های بزرگ‌تری از افراد کمک می‌کند. پیشبرد تحولات سازمانی تغییرات سازمانی و اجتماعی مستلزم ایجاد یک راهبرد موثر مسئولیت اجتماعی سازمانی است که مشوق لازم برای همکاری افراد داخل و خارج از آن را فراهم کند. این امر در مورد دانشگاه‌ها به عنوان واحدهایی که با جامعه ارتباط دارند نیز صادق است (Goncu & Gorgulu, 2018:82). اهمیت مسئولیت اجتماعی سازمانی موجب شده تا سازمان جهانی استانداردسازی^۱ به ارائه یک راهنما در این خصوص با عنوان ایزو ۲۶۰۰۰ اقدام کند. راهنمای مسئولیت اجتماعی این سازمان برای همه نوع سازمان اعم از عمومی، خصوصی و غیردولتی کاربرد دارد. ایزو ۲۶۰۰۰ در خصوص مسئولیت اجتماعی به سازمان‌ها راهنمایی‌های زیر را ارائه می‌کند:

- مدیریت سازمانی

- رویه‌های پرسنلی

1- International Organization for Standardization (ISO)

2- ISO 26000

- محیط‌زیست
- رویه‌های عملکرد منصفانه
- موضوعات مربوطه به مصرف‌کنندگان
- مشارکت و توسعه جامعه
- به اضافه دو مفهوم به هم پیوسته
- رهیافت کل گرایانه
- وابستگی متقابل
- طبق ایزو ۲۶۰۰۰ مسئولیت اجتماعی از موارد زیر حمایت می‌کند
- مزیت نسبی
- خوش‌نامی و شهرت
- توانایی جذب و حفظ کارگران، یا اعضا، مشتریان یا مصرف‌کنندگان
- نگهداری روحیه کارآفرینی، تعهد و بهره‌وری
- دیدن سرمایه‌گذاران، مالکان، خیران، حامیان و جامعه مالی
- روابط با شرکت‌ها، دولت‌ها، رسانه‌ها، عرضه‌کنندگان، نمایندگان مجلس، مشتریان و جامعه‌ای که در آن عمل می‌کنند.
- همچنین هفت اصل مسئولیت اجتماعی سازمانی طبق ایزو ۲۶۰۰۰ به شرح زیر اعلام شده است.

- پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری
- ۲- شفافیت
- ۳- رفتار اخلاقی
- ۴- احترام به منافع ذینفعان
- ۵- احترام به حاکمیت قانون
- ۶- احترام به الگوهای رفتاری بین‌المللی
- ۷- احترام به حقوق بشر (Glavič & et al, n.d:6-7)

مسئولیت اجتماعی دانشگاه

دانشگاه‌ها از منظر اهداف چندگانه نقش حیاتی در جوامع آنان در عرصه تولید دانش و توسعه تخصص‌های لازم ایفا می‌کنند. وظایف و فعالیت‌هایی که به طور سنتی با این نقش مرتبط بودند چندوجهی هستند و در دهه گذشته به شدت تحت تأثیر روندها، تقاضاها و انتظارات

نشأت گرفته از خارج دانشگاه قرار گرفته‌اند. یک عنصر مهم در این زمینه ظهور جهانی اقتصاد دانش بنیان است که دانشگاه‌ها را به عنوان یک نهاد کلیدی دانش آشکارتر کرده است. در عین حال، اهمیت سیاسی مفهوم اقتصاد دانش بنیان کنترل داخلی سنتی دانشگاه‌ها بر فرایندهای اولیه آموزش و پژوهش را با چالش مواجه کرده است. گفته می‌شود که اقتصاد دانش بنیان موفق نیازمند یک دانشگاه برون‌گرا تر است؛ یعنی دانشگاهی که نیازهای جامعه را در مدیریت فرایندهای اولیه به طور جدید مد نظر قرار دهد و به طور آگاهانه‌تر با شرکای اجتماعی مختلف مشارکت کند. این تحولات به طور آشکار تأثیر زیادی بر روابط بین دانشگاه و جامعه دارد (Maassen, et al, 2019:14). در حال حاضر اهمیت تعهد اجتماعی در عملکرد حرفه‌ای با تأکید بر نقش دانشگاه‌ها در کمک به توسعه پایدارتر از طریق مسئولیت اجتماعی دانشگاه پررنگ تر شده است. مسئولیت اجتماعی دانشگاه عبارت است از توانایی دانشگاه در تدوین و اجرای مجموعه‌ای از اصول کلی و ارزش‌های خاص با استفاده از چهار فرایند مدیریت، آموزش، پژوهش و گسترش از طریق ارائه خدمات آموزشی و انتقال دانش بر مبنای اصول اخلاقی، حکمرانی خوب، احترام به محیط‌زیست، مدیریت اجتماعی و ترویج ارزش‌های جامعه. اگر چه دانشگاه تأثیر مستقیمی بر آینده جهان برای تعلیم افراد و رهبران حرفه‌ای دارد، اما در عین حال یک بازیگر اجتماعی است که می‌تواند آموزش دانشجویان را طبق واقعیت‌های اجتماعی به پیش برد و دانش را برای همه دسترسی‌پذیر کند. (Giuffré & Ratto, 2014:233). مسئولیت اجتماعی دانشگاه شامل عرصه‌های مختلف همچون نیاز به تقویت تعهد مدنی و شهروندی فعال، ارائه خدمات به اجتماع از طریق مشارکت و توسعه جامعه، کمک به توسعه اقتصادی و ملی، ایجاد رهیافت‌های اخلاقی به مسائل، ایجاد یک حس شهروندی مدنی از طریق تشویق دانشجویان، اساتید و کارمندان به ارائه خدمات اجتماعی به جوامع محلی آنان، افزایش تعهد زیست‌محیطی برای توسعه پایدار محلی و جهانی، توسعه منابع انسانی محلی و جهانی، گسترش دانش بشر از طریق انجام پژوهش و ارائه آموزش‌های کیفیت برای ملت و بشریت است (Alzyoud & Hani, 2015:124). از بین تعاریف مختلفی که برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه در سال‌های اخیر ارائه شده تعریفی که فرانسویس والایز در سال ۲۰۰۷ ارائه کرده بیشتر مورد قبول واقع شده و از اعتبار بیشتری برخوردار گردیده است. در این تعریف مسئولیت اجتماعی دانشگاه "یک سیاست عدالت اخلاقی در فعالیت‌های جامعه دانشگاهی (دانشجویان، اساتید و کارمندان) از طریق مدیریت مسئولانه تأثیرات آموزشی، دانشی، کاری و زیست‌محیطی دانشگاه در یک گفتگوی مشارکت جویانه با جامعه برای ایجاد

توسعه پایدار" تلقی شده است. ولایز و همکارانش در تلاش مرحله به مرحله خود برای ارائه یک راهنمای مفصل در زمینه مسئولیت اجتماعی دانشگاه در سال ۲۰۰۹ یک چارچوب مفهومی دارای چهار مرحله زیر را ارائه کرده است.

- ۱- تعهد - این بیانگر پای بندی دانشگاه به پروژهها، مأموریتها، و ارزشهای موسسه است.
- ۲- خود ارزیابی - یعنی وجود ابزاری کمی و کیفی برای ارزیابی چهار عرصه کلیدی دانشگاه (مدیریت سازمانی، آموزش، پژوهش و مشارکت اجتماعی)
- ۳- پذیرش - به معنی تأیید نتایج ارزیابی علیه مأموریتهای دانشگاه و برنامه ریزی عرصه‌های بهبود و اجرای پروژههای مسئولیت اجتماعی.
- ۴- پاسخگویی - وجود ایده‌هایی برای ارزیابی و ابلاغ نتایج پروژههای بهبود در موسسه. (Álvarez & Lozano, 2012:477)

مسئولیت اجتماعی دانشگاه در اروپا

در سه دهه اخیر تغییرات در ماهیت نظام بین‌الملل و ظهور چالش‌هایی خارجی همچون جهانی شدن، تغییر ماهیت اقتصاد جهانی، تشدید رقابت‌های اقتصادی از سوی شرکای اتحادیه و پیامدهای بحران اقتصادی از یک سو و بروز چالش‌های اقتصادی-اجتماعی در داخل اتحادیه اروپا همچون رشد اقتصادی پایین، افزایش نرخ بیکاری، کهن‌سالی جامعه اروپا، تغییرات آب و هوایی و کمبود منابع انرژی از سوی دیگر باعث شد تا اتحادیه اروپا نسبت به کارآمدی سیاست‌های اقتصادی خود تردید وارد ساخته و به سوی تحول در اقتصاد کلان حرکت کند. همچنین خود عرصه آموزش عالی نیز دچار تحولاتی شد که در کنار الزامات خارج از این بخش متحول کردن آن را بیش از پیش ضروری می‌کرد. تحولات سریع خارج از عرصه آموزش عالی که تأثیر عمیقی بر تحول سیاست‌های آموزش عالی در اروپا گذاشت را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

تحولات فناورانه: با ظهور انقلاب دیجیتال کاربرد فناوری‌های دیجیتالی و کلاً دیجیتالی شدن به نیاز اساسی برای جوامع تبدیل شد.

تحولات اجتماعی: رشد نابرابری‌ها به نحوی که به کوچک شدن طبقات متوسط و رشد بی‌ثباتی طبقاتی انجامید، بحران دولت‌ها رفاهی سنتی، پیر شدن جمعیت، رشد کاهش جمعیت، افزایش بیکاری جوانان، چالش‌های سبک زندگی، بحران پناهندگان از جمله رشد سریع تعداد آنها و نیز سخت شدن دیدگاه‌ها به آنها در بسیاری از کشورهای اروپایی.

تحولات سیاسی: ظهور ایدئولوژی‌های پوپولیستی، به چالش کشیده شدن وضع موجود و دموکراسی‌ها، افزایش خشونت‌های افراط‌گرایانه، کاهش اجماع بر اصول اساسی سیاسی و اجتماعی،

تحولات اقتصادی: خارج شدن آهسته از رکود اقتصادی و بحران مالی (۲۰۰۸-۲۰۱۲)، ظهور حمایت‌گرایی، تشدید تنش میان قدرت‌های صنعتی قدیمی و نوظهور، وجود دیدگاه‌های به شدت متناقض در باره جهانی شدن.

تحولات فرهنگی: ظهور نوعی فرهنگ واپس‌گرایانه به ارزش‌های فرهنگی منسوخ شده .
تحولات منطقه‌ای: حرکت اتحادیه اروپا به سمت آینده جدید درحالی که تنش‌های در درون اروپای بزرگتر رو به رشد است. شکل‌گیری موج‌های جدید جهانی شدن. چالش‌های برگزیت. (صباغیان، ۱۳۹۸: ۲۳۴-۲۳۳)

در این چارچوب، بعد اجتماعی آموزش عالی که در شروع اعلامیه بولونیا در سال ۱۹۹۹ غایب بود، در اعلامیه‌های وزیران آموزش عالی عضو فرایند بولونیا در لندن (۲۰۰۷) و لوون (۲۰۰۹) به یک موضوع اصلی تبدیل شد و هدف آن افزایش مشارکت در آموزش عالی اروپا توسط همه شهروندان بود. در این راستا اکثر دانشگاه‌های اروپایی نسبت به اهمیت "بعد اجتماعی" خود حساس و آگاه شده‌اند و اقداماتی را برای مطرح کردن این موضوع در اولویت‌های سیاستگذاری و برنامه‌های روزانه قرار داده‌اند. در پاسخ به نیازهای روزافزون به مشارکت دانشگاه در جامعه و عمل بر اساس مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌های اروپا، کمیون اروپا بستر اجرای یک پروژه با عنوان مسئولیت اجتماعی دانشگاه در اتحادیه اروپا را فراهم کرد. این طرح یک مدل اروپایی برای تقویت مسئولیت اجتماعی دانشگاه در بلندمدت ایجاد کرد. این طرح با استفاده از یک رهیافت پایین به بالا به جمع‌آوری نمونه‌های رویه‌های خوب در دانشگاه‌های سراسر اروپا اقدام کرد و سپس بر اساس آن مجموعه کاملاً جدیدی از استانداردهای شاخص بنا نهاد. این استانداردها یک چارچوب مرجع برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه در سراسر منطقه آموزش عالی اروپایی است که مطابق با مسئولیت اجتماعی دانشگاه به عنوان یک صلاحیت محوری دانشگاه‌های اروپایی در چهار عرصه پژوهش، آموزش، کمک به یادگیری و مشارکت اجتماعی مد نظر قرار گرفته است. هدف عمده این طرح ایجاد یک چارچوب اروپایی بود که به شبکه‌سازی بین دانشگاه‌های اروپایی از منظر مسئولیت اجتماعی برای تقویت عمل اجتماعی آنها و مبادله تجربیات سیاستی و عملی در عرصه‌های همچون حکمرانی سازمانی، رویه‌های پرسنلی، محیط‌زیست، رویه‌های اقدام منصفانه، موضوعات

مشتري مداری، مشارکت در جامعه و توسعه و حقوق بشر و شهروندی ديمقراطیک کمک کند. (Dima, 2017)

استانداردهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه در اروپا

تلاش‌های اتحادیه اروپا برای تدوین مجموعه‌ای از استانداردها در زمینه مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌های اروپایی در قالب یک طرح توسط دانشگاه پلی‌تکنیک بخارست ظهور کرد. نتایج حاصل از این طرح که با کمک مالی کمیسیون اروپا انجام شده به عنوان جدیدترین استانداردهای مسئولیت اجتماعی دانشگاه در اروپا شناخته می‌شود. این استانداردها که چهار حوزه پژوهش، آموزش، حمایت از یادگیری و مشارکت اجتماعی؛ حکمرانی؛ پایداری زیست‌محیطی و اجتماعی و رویه‌های منصفانه را شامل می‌شود به شرح زیر است.

۱- پژوهش، آموزش، حمایت از یادگیری و مشارکت اجتماعی

- برای تضمین اینکه فعالیت‌های آکادمیک اصلی موسسه‌های آموزش عالی تحت تأثیر ارزش‌ها و اصول مسئولیت اجتماعی باشد، موسسه باید به موارد زیر عمل کند.
- تضمین آزادی آکادمیک برای کارکنان و دانشجویان
- دسترسی گسترده و متنوع به آموزش در چارچوب تعهد به آموزش مادام‌العمر
- مدیریت پذیرش دانشجویان به شیوه شفاف و عادلانه با استفاده از معیارهای عینی برای اعلام تصمیمات گزینش و فراهم نمودن بستر بازخورد سازنده از سوی کسانی که مورد پذیرش قرار نگرفته‌اند
- تضمین اینکه منابع مالی عمومی که برای کمک به آموزش و شهریه دانشجویان اختصاص یافته برای هدف تعیین شده مصرف شده است
- الزام به اینکه برنامه‌های درسی توسط پژوهش‌های اخلاقی و دارای مسئولیت اجتماعی شکل گرفت و دانش‌آموختگان آن همزمان از ویژگی داشتن تفکر، تصمیم‌سازی، شهروندی فعال و توانایی اشتغال مستند محور برخوردار است.
- پذیرش یک رهیافت یاد دهنده - محور برای آموزش و حمایت از دانشجویان و تضمین استفاده از ارزیابی و بازخورد برای تقویت یادگیری.
- تسهیل یادگیری همکارانه و مستقل که فراتر از کلاس‌های درس است و به درون جامعه منتهی می‌شود
- فراهم نمودن همکاری بین‌الملل و حمایت از نقل و انتقال فرامرزی دانشجویان و پرسنل.
- اعمال پروتکل‌های اخلاقی برای پژوهش، آموزش و فعالیت‌های وابسته.

- تسهیل گفت‌وگو بین جامعه پژوهش، عامه مردم و سیاست‌گذاران برای مرتبط کردن پژوهش با مسائل دنیای واقعی.
- بهبود بخشیدن به کمک به جامعه از طریق دسترسی آزاد به نتایج تحقیقات و فعالیت‌های مشارکت عمومی

۲- حکمرانی

- اصول مسئولیت اجتماعی از طریق خط مشی، راهبرد، رویه‌ها و فرایندهای موسسه مورد احترام و توجه قرار می‌گیرد. این موارد به عنوان عنصر لاینفک پاسخگویی مدیریت و مشارکت ذینفعان تمامی سطوح را در بر می‌گیرد. لذا موسسه باید
- نوعی فرهنگ مسئولیت اجتماعی با استانداردهای بالای اخلاقی و حرفه‌ای و پروتکل‌های روشن برای پیشگیری از تضاد منافع ترویج کند.
- شناسایی رسمی تشکل‌های کارکنان و دانشجویان و توجه به آنها به عنوان یک شریک در حکمرانی و تصمیم‌گیری‌ها و اجازه دادن به نمایندگان آنها برای حضور در هیات رئیسه (یا موارد مشابه) و کمیته‌های مشورتی آن.
- تضمین اینکه مسئولیت اجتماعی به عنوان یک تعهد محوری از سوی هیات رئیسه و مدیریت ارشد تلقی شود و اینکه عملکرد مسئولیت اجتماعی در گزارش ارزیابی‌های سالانه مورد توجه قرار گیرد.
- تلاش مستمر برای ارزیابی تهدیدات و پیامدهای فعالیت‌ها از جهت تضمین مطابقت آنها با قوانین و استانداردها مربوطه.
- هدایت مسئولانه سرمایه‌گذاری‌ها از نظر اخلاقی و اجتماعی با گزارش دهی جامع عمومی معیارها و تصمیمات.
- مشارکت فعالان در شبکه‌های مسئولیت اجتماعی مربوطه
- گزارش دهی در باره پیشرفت‌های حاصله در زمینه دستیابی به اهداف تعیین‌شده مسئولیت اجتماعی.
- انتشار نتایج بررسی‌های داخلی و خارجی، شکایت‌ها، دادرسی‌های آکادمیک و منابع مالی و محل مصرف آنها

۳- پایداری زیست‌محیطی و اجتماعی

موسسه به پایداری زیست‌محیطی و تنوع زیست‌محیطی در تمام ابعاد فعالیت‌های خود از جمله استفاده از کالاها، خدمات و کار و ارزیابی تصمیمات متعهد باشد. اقدامات لازم برای تضمین اینکه تعهداتش عملی شده را انجام دهد و به موارد زیر توجه نماید

- تضمین اینکه سیاست‌ها و رویه‌های آنها هرگونه تأثیر منفی بر محیط‌زیست ناشی از فعالیت‌ها یا چرخه تأمین را به حداقل می‌رساند.
- توسعه پایدار را تقویت کند.
- یک برنامه بهبودسازی مستمر که حرکت به سمت فعالیت‌های پاک تر، پایدار تر، همبسته‌تر، کم مصرف تر، کمتر تولید کنند ضایعات را ارائه دهد.
- گزارش‌های پایداری زیست محیط و ارزیابی خطرات و اقدامات مربوط محیط‌زیست و اجتماع و زنجیره تأمین را به طور مستمر منتشر کند.
- استفاده از فناوری‌های دمساز با محیط‌زیست، کم مصرف از لحاظ مصرف انرژی را ترویج کند.
- تأمین مسئولانه و پایدار نیازها، انتشار یک راهنمای اخلاقی و رفتاری برای تصمیم‌سازی در زمینه تأمین نیازها و تدارکات که دربردارنده حقوق کارگران و اصول تجارت منصفانه و تقویت مسئولیت اجتماعی و تاب‌آوری در موارد موثر بر زنجیره تأمین باشد.
- تضمین احترام و رعایت حقوق بشر، حاکمیت قانون، و الزامات داخلی و بین‌المللی مبارزه با فساد.
- تضمین اینکه همه فعالیت‌های بین‌المللی به توسعه انسانی و اجتماعی کمک می‌کند و در هر موقعیت ممکن فقر، کیفیت زندگی، پیشرفت صلح و تقویت حل و فصل منازعات را مد نظر قرار دهد.

۴- رویه‌های منصفانه

- موسسه عدالت و برابری کارکنان، دانشجویان و عندالاقضا سایر افراد و سیاست‌ها و رویه‌ها را باهدف جلوگیری از تبعیض یا بی‌عدالتی تضمین کند. لذا موسسه باید
- کثرت‌گرایی و تنوع را تقویت کند و برابری را صرف‌نظر از سن، فرهنگ، نژاد و جنسیت تضمین کند.

- رویه‌های آزاد، شفاف، منصفانه و عادلانه استخدام و ترفیع کارکنان را از طریق اقدامات مثبت را مورد توجه و عمل قرار دهد و توسعه منابع انسانی جامع هماهنگ با مسئولیت اجتماعی را ارائه کند.
 - از طریق مذاکره با اتحادیه‌های کارکنان، پروتکل‌های جامع ارتباط، مشاوره و مذاکره با کارکنان را ایجاد می‌کند و این موارد را پیاده‌سازی می‌کند.
 - سلامتی امنیت جسمی، اجتماعی و روانی کارکنان و دانشجویان را بالاتر از حداقل شرایط قانونی ارتقا می‌بخشد.
 - برابری فرصت را ترویج می‌کند، پرداخت عادلانه و منصفانه و شرایط مساوی تضمین می‌کند و فعالانه اقداماتی برای جلوگیری از نابرابری از طریق توسعه شغلی انعطاف‌پذیر و فرصت‌های پیشرفت انجام می‌دهد.
 - تضمین می‌کند که شرایط کار حداقل مطابق با قوانین ذی‌ربط داخلی، توافق نامه‌های دسته‌جمعی و استانداردهای اجرایی سازمان بین‌المللی کار باشد و همه تلاش خود را برای جلوگیری از تبدیل شدن وضعیت نیروی کار از ثابت به موقت انجام دهد.
 - آزادی اتحادیه‌های را تضمین کند و به چانه‌زنی دسته‌جمعی احترام بگذارد.
 - دارای رویه‌های شکایات و رویه‌های انضباطی شفاف و عادلانه باشد و تضمین کند که شکایات و موارد انضباطی سریع و عادلانه مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.
 - مجازات‌های احتمالی برای موارد اثبات‌شده نقض الزامات اخلاقی یا موارد مرتبط با آن را منتشر می‌کند و افشا کنندگان خطاکاران محافظت کند.
 - خدمات پشتیبانی حرفه‌ای برای رفع نیازهای اضافی دانشجویان و کارکنان دارای معلولیت ارائه دهد.
 - در مورد سیاست تهیه و خرید موارد مورد نیاز خود با تأمین‌کنندگان ارتباط برقرار کند و از تحقیقات برای اطلاع‌رسانی تصمیم‌گیری‌های خرید خود استفاده کند.
- (<http://www.eu-usr.eu>)

نتیجه گیری

بررسی این مقاله نشان داد که شرایط متغیری که دانشگاه‌ها امروزه در آن عمل می‌کنند و نیز چالش‌هایی همچون گسترش وسیع، کاهش هزینه‌ها و حمایت‌های دولتی و عمومی از دانشگاه‌ها، متنوع شدن منابع مالی، بین‌المللی شدن، تجاری شدن و افزایش ویژگی کارآفرینی موسسه‌های آموزش عالی تحت تأثیر توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی، و اصلاح برنامه‌های درسی برای هماهنگ شدن با نیازهای بازار کار که موسسه‌های آموزش عالی با

آن مواجه هستند بر کیفیت آموزش، استقلال دانشگاه‌ها، آزادی آکادمیک، تغییر نقاط تمرکز دانشگاهیان و مسئولیت‌های اجتماعی دانشگاه در قبال جامعه تأثیر گذاشته است. در اروپا نیز مجموعه ای از تحولات فناورانه، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و منطقه‌ای موجب شده تا دانشگاه‌های اروپایی نسبت به اهمیت "بعد اجتماعی" خود حساس و آگاه شوند و اقداماتی را برای مطرح کردن این موضوع در اولویت‌های سیاستگذاری و برنامه‌های روزانه قرار داده اند. در پاسخ به نیازهای روزافزون به مشارکت دانشگاه در جامعه و عمل بر اساس مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌های اروپا، کمیسیون اروپا بستر اجرای یک پروژه با عنوان مسئولیت اجتماعی دانشگاه در اتحادیه اروپا را فراهم کرد. این طرح یک مدل اروپایی برای تقویت مسئولیت اجتماعی دانشگاه در بلندمدت است که با استفاده از یک رهیافت پایین به بالا به جمع‌آوری نمونه‌های رویه‌های خوب در دانشگاه‌های سراسر اروپا اقدام کرده و سپس بر اساس آن مجموعه کاملاً جدیدی از استانداردهای شاخص بنا نهاد. این استانداردها یک چارچوب مرجع برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه در سراسر منطقه آموزش عالی اروپایی است که مطابق با مسئولیت اجتماعی دانشگاه به عنوان یک صلاحیت محوری دانشگاه‌های اروپایی در چهار عرصه پژوهش، آموزش، کمک به یادگیری و مشارکت اجتماعی مد نظر قرار گرفته است. هدف عمده این طرح ایجاد یک چارچوب اروپایی بود که به شبکه‌سازی بین دانشگاه‌های اروپایی از منظر مسئولیت اجتماعی برای تقویت عمل اجتماعی آنها و مبادله تجربیات سیاستی و عملی در عرصه‌های همچون حکمرانی سازمانی، رویه‌های پرسنلی، محیط‌زیست، رویه‌های اقدام منصفانه، موضوعات مشتری مداری، مشارکت در جامعه و توسعه و حقوق بشر و شهروندی دمکراتیک کمک کند. در این چارچوب مسئولیت اجتماعی دانشگاه مستلزم اولاً الزام به اینکه برنامه‌های درسی توسط پژوهش‌های اخلاقی و دارای مسئولیت اجتماعی شکل گیرد و دانش‌آموختگان همزمان از ویژگی داشتن تفکر، تصمیم‌سازی، شهروندی فعال و توانایی اشتغال برخوردار باشند، ثانیاً ایجاد و ترویج نوعی فرهنگ مسئولیت اجتماعی با استانداردهای بالای اخلاقی و حرفه‌ای و پروتکل‌های روشن برای پیشگیری از تضاد منافع، ثالثاً تضمین اینکه سیاست‌ها و رویه‌های آنها هرگونه تأثیر منفی بر محیط‌زیست ناشی از فعالیت‌ها یا چرخه تأمین را به حداقل می‌رساند و رابعاً تضمین عدالت و برابری کارکنان، دانشجویان و عندالاقضا سایر افراد و سیاست‌ها و رویه‌ها با هدف جلوگیری از تبعیض یا بی‌عدالتی است.

منابع

- امیری، سمیه. (۱۳۹۶). مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت ها. دو فصلنامه علمی تخصصی راهبردهای حسابداری، ۷۵-۵۹.
- صباغیان، علی. (۱۳۹۸). الزامات و پیامدهای تحول حکمرانی آموزش عالی در اروپا. سیاستگذاری عمومی، ۵ (۲)، ۲۳۹-۲۴۷.
- Álvarez, A. W., & Lozano, M. R. (2012). University Social Responsibility (USR) in the Global Context: An Overview of Literature. *Business & Professional Ethics Journal*, 31:3-4, 2012, 3-4 (31), 475-498.
- Alzyoud, S. A., & Hani, K. B. (2015). Social responsibility in higher education institutions: application case from the middle east. *European Scientific Journal* March 2015 edition vol.11, No.8, 11 (8), 122-129.
- Bok, D. (1982). *Beyond the Ivory Tower: Social Responsibilities of the Modern University*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Bokhari, A. A. (2017). University Social Responsibility (USR) and Sustainable Development: A Conceptual Framework. *International Journal of Economics and Management Studies*, 12 (4), 1-9.
- Dima, G. (2014). <http://www.eu-usr.eu>. بازیچه ای از <http://www.eu-usr.eu:wp-content/uploads/2014/09/USRstandardsv15.pdf>
- Dima, G. (2017). Towards Building an European Common Reference Framework for University Social Responsibility. 10th International Conference on Engineering and Business Education. Sibiu.: University Politehnica of Bucharest.
- Giuffré, L., & Ratto, S. E. (2014). A New Paradigm in Higher Education: University Social Responsibility (USR). *Journal of Education & Human Development*, 3 (1), 231-238.
- Glavič, P. (n.d). University of maribor – a sustainable and socially responsible university. Maribor: University of Maribor.
- Goncu, B., & Gorgulu, V. (2018). University Social Responsibility Towards Sustainable Coexistence of Humans and Animals on Campus: Case Study on Bilgi Animal Friends Society. *Communication Management Review*, 80-100.
- Maassen, P., Andreadakis, Z., Gulbrandsen, M., & Stensaker, B. (2019). *The Place of Universities in Society*. Hamburg: The Global University Leaders Council Hamburg.
- Vasilescu, R., Baran, C., Epure, M., & Baicu, C. (2010). Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society. *Procedia Social and Behavior Sciences*, 4177-4182.